

Bu komediya 1850-ci illərdə yazılmış, Azərbaycan maa-
rifiyyəlinin ilk parلاق nümunələrindən biridir. Mirzə Fə-
təli Axundzadənin qələmə aldığı altı möşür komediya-
sından biri hesab edilir. "İkəyoti Müsyo Jordan İhlə-
mi-Nəbatat və dərviş Məstəli şah Cədikürəmi-Məşur"
komediyasında Şərq cəmiyyətinə, gənş yəminləşmə çəh-
lilə, mövhatat, cadugərlik, avamliq, hacılıqın Avropa-
cılıq və sivilizasiyasına qarşı primitiv müqavimət kimi
problemləri satirik dillə ifadə edir. Əslində bu əsərin
mərkəzində ilk zidd mövzu dayanır. Avropada təhsil al-
mış fransız təbiətişünası, elə və rəasional düşüncənin da-
şivəci sayılan Müsyo Jordan, digər tərəfdə ilə mövhatat-
və cadugərlik "pəcəsi" ilə xalqı aldadan uydurma
dini mistifikasiqon rəmzi hesab edilən Dərviş Məstəli şah.

sında Şöhrabanı xanım obrazıdır. Aktiras-
nın ifasında obraz sanki tipik Şorq qa-
dını modelinin nümayəndəsi olaraq toq-
dimlik edilməli bütün dişansız torz, də-
vranıslar, qorxuları və namları dövrün
qadın dünyasını təccüssün eldir. Aktira-
sının ifasında Şöhrabanı xanım obrazı-
nın o mühiim xarakterik cohati onun
mövhumata sonsuz namıdır. Bu xüs-
siyyət Şöhrabanı xanımı usun satirik
höllərindən birinə çevirir. Aktirasının
ifasında Pərsin caduları "dağıdılma-
nınamaz, Dəvşir Mostəli xanım dumanlı
sözünərlə ilahi höqiqət kimi cəbul etmiş

raz olaraq toqulm ecdir. O, sado xalq qadimim duguncə torzı, mıvıhatma aldiması və emosional reaksiyaları özündə birlesdirir. Dəvriş Məstoli şair əsər əsər satirik obrazlarındandır. Birci O, mıvıhatma, cadugərlik və saxtakarlıq cəhəti təcüsmüdir. Bu obrazı atayr Qatib Abdullazadə ita edir. Aktyorun ifasında Dəvriş Məstoli şair yalınz fərdi tip deyil, həm də cəhalət və mıvıhatma təcüsmüdir. Əslində Dəvriş Məstoli şair obrazı Şorq mistisizmi, xurafatı və onun cəhalət emıyıcılığı necə təsəvir olđuđunu tonadit etmişdir. Məsələn, bu

Teatrın tarixi ənənələrini özünə qaytaran quruluş

*Ağdam Dövlət Dram Teatrının tamaşası
haqqında düşüncələr...*

Bu günlerde Ağdam Dövlət Dram Teatrının səhnəsində gənc və isədlidə rejissor Fuad Cavadzadənin quruluşunda Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin "Öyrədərək döyürəm" layihəsi çərçivəsində M.F.Axundzadənin "Hekayəti Müsəy Jordan Həkim-i Nəbatat və dərviş Məstəfi şah Cəddükuni-Məşhur" eyni adlı komediyasının motivləri əsasında hazırladığı "Müsəy Jordanın Qarabağ sərgüzəştləri" tamaşasının premyerasına iştirak etdim.

Maraqlı rejissor traktovkası Ağdam Dövlət Dram Teatrının tarixi onosonları özünə qaytarmış olardı. Ösündə rejissor Fərid Cavadzadə mütləq ideyasına sadıqlıqlara qədər osorin osas süjet xəttindən irəliləyən cəmi müvəhinə qalıb gəlməsi, cəmiyyətə toroqlu döğrə yönəlməsi osin vacibliyi həzrinədə cəris cəris cəris uğurlu səhno həlali təqdim edə bilib. Rejissor traktovkasına gərə osorin süjet xətti və dramaturgi quruluşu osasən uşu mühim xətt üzərində inkişaf edir. Müsyo Jordan və Şəhəbzən Parisə gəlmək arzusu, Şəhəbzə - Şəhəbzənə - Şəhəbzənə uşuqcuğu və Dəris Müsyo Şəhəbzən "caduğorlu" fəaliyyəti. Rejissorun uğurlu təqdimat baxışın birə dolğun və maraqlı olmaqla Şəhəbzən bir gənə olaraqlı elm öyrənmək, Avropa mədəniyyəti girmək istəyindən irəli gələrsən məariflik və mədənləşmə ideyasını ifadə etməsi eləcə də Şəhəbzənə xəminəvən Avropa və elmi inkişafdan qorxan köhnə döşünclü Şəhəbzən qadın obrazının təqdimatı həmçinin hədsizlərin inkişafı fonunda Müsyo Şəhəbzən şah tərəfindən gətirəyədiki "Cin ordusunu" hərəkətə gətirərək Parisə "qazaz-bələ gəndördiyini" iddia etməsi səhnoədə bələ dolğun güclü satirik mözmunu təşkil edir. Təməşəbəyü Müsyo Jordan obrazının səhno təqdimatı rejissorun quruluş ideyasından qorxan qadın şəhəbzənə hənəm də Avropa elminin Qafəzaz gəlisi simvolizə edir.

Rejissor Ə. Ə. Solnıq quruluşu üçü bir dəfə calıq xəlpə aldabdi calıqdorilik, fak dıq, ruhanilik pordosi altındor dı mın-footini güdön sarşalıqın rəmzi olaraq bızor "muccolori" bız veron dıadlıo-ritni tosofudün üst-üstü düşməsi olı bağıl-rını on plana cıkmaklı xalqın avayıl-ğından bolroloon saxtakor ruhanı vı-mövhuat tandemini maraqlı detallarla ifşo edir. Xüsusi olaraq qıç emok lak-zimdir ki, asorün bızon konfliktlior rejis-sor traktokasının baxış bucağına elm vı-mövhuat qarşıdınması idəyisi üzörün-dö qurulub. Solnıq quruluşunda xüsusi önöm verilön asos amillöron biri dı-mıq mıdo dıaloqların cıx canlı vı xalq dıad-şıq dıdılı uyğunlaşdırılmasındır. Solnıq quruluşunda hər bir öbzamin özünöm-ösüs dınişiq torzi var. Komediyanı asos surstiroldön biri hesab edilon Müsyo Jordan öbzamini gınc vı istedadlı aktyor-ın Arın Ömşid ifşo edir.

Obrazın xarakterik xüsusiyyətlərindən irəli gələrək onun xarici görünüşü

davranışı, danışır torzi yerli insanlar-
dan fərqlənir. Aktyor Ə. maraqlı ifa tor-
zi ilə bu kimi fərqləri daha böyük usta-
lıqla səfərbastılaşdıraraq qarşılaşdırır, birlə-
şdirir. Aktyorun ifasında obraz həmçinin elm,
modaniviyə və Avropa düşüncə torzının
simvolu olaraq da təqdim edilir. Ancaq Ə.
Əhməd Ə. ifa torzı ilə yerli adət-ənənə-
ləri anlamayan, sadəcəliyi elmi terminlə-
ri şifarişləmiş şəkildə təqdim etmək bəz
verən hədsizliklərə bəz məhsulət, həm də
satirik planda göstərir bəz. Məhz aktyor-
nun ifasında bu kimi satirik təqdimat su-
rutin rəq, canlı bir obraz olaraq təqdimi-
na mütəvəllif olur. Maraqlı izləyən su-
rutildən birini də aktırsız torzi Əgəyevə
nin ifasında Şərifənin obrazıdır. Şərifəni
su pyessdə Şahbuzun sevdəyi qız, cəmi za-
manda onunla evlənmək istəyən, lakin
bir sıra maneələrlə qarşılaşan gənc

qadın sürotidir. Aktırsanın ifasında bu obraz təbiəti - məhriban, zərif, utancaq və rə -

Maarifçilik ideyası
səhnəsinə

manlik sürot olaraq təqdim olunur. O, qadın qohraman kimi özünə emosional xəttini özünəməxsus ştrixlərlə yaratmaqla hadisələrin inkişafında mühüm rol oynayır. Qeyd etmək lazımdır ki, Şərifinşinin simasında dövrü içəri qadınların cəmiyyətdəki sosial məqəviyə əks etdirilir. Bu baxımdan da obraz maraqlı əsərlərdir. Şərifinşinin - aktırsa Zərifə Ağayevanın ifasında onun mühüm bədii funksiyalarının biri də onun mövhumatın qurubı kimi göstərilmişdir. Aktırsa həmçinin obraz vasitəsilə gəstərməyə nüvəföçürən "cəhəlatı qadınları dala çox təsir altına salır, onları öz fikirləri xoşbəxtliklərinə uzaqlaşdırır" fikirləri -

nın bir daha göstəricisi olaraq maraqla izlənilir. Nəticə etibarlı olu aktarısının izlənilmə Şorfnitsno əsərdə sadə "sevgili qız" obrazı deyil, əksinə o, Şorq qadının cəmiyyətə təkəndi vəziyyətinin bədi məhsuludur. Onun sevgi, qorxu, ümid və modellər arasında qalan rəh hāl əsərin həmişə sosial, həm də emosional qatlarını tamamlayır. Şəhəzəy bərdə məarif- ci, cəlm və torəqi arzusunda olan gənc kimi təqdim edilir. O, miasir düşüncəli, dünyəvişgürlü və dəyişiklik istəyən Azərbaycan gəncinin bədi simvolidur. Şəhəzəy bərdə Fransıya gətmək, Parisdə təhsil almaq və dünya mədəniyyətini mənimsə- mak

arının Qaradagı
ə dirçəlişi

istoyur. Bu obrazı aktyor Forhadzadə ifadə edir. Aktyorun ifasında obraz məarifçi ideyaların daşıyıcısı həmçinin öz dövrü üçün müdafiə etdiyi məarifçilik ideyalarının canlı ifasıdır. Aktyorun təqdimatında Şahbəz bəy obrazı həmçinin qorbo yənlən, duyğusizlik istəy müsbət bir tipdir. Onun xarakterini köhnə-fikirlikliklə yenilik arasındakı gədon mübarizəni təccüss edir. Aktyorun ifasında bu obraz eləcə də ictimai idealların, şəxsi duyğuların daşıyıcısıdır. Bu kimi xüsusiyyətlər isə onu pyesin ən obyektiv və "ağıllı" personajlarından birinə çevirir. Aktyor Forhadzadə qəddarın ifasında Şahbəz bəy yalnız fərdi qəhrəman deyil, həmçinin mütərəqqi Azərbaycanın gəncliyinin ifadəsidir. Məhz bu simvolsal qat aktyorun ifasında təqdim edilməklə məarifçilik ideyasını bədi formala gətirmişdir olur. Təməşə boyu maraqla izlənilən obrazlardan biri də aktrisa Fəridə Əhmədova'nın ifa-

vo eloco do Mitsuyō Jordani "cadugom hodoñi" kimi gomosti kimi elementlori obrazini komediya janrina yaxin etmokla onı daha da güclüderini bilir. Səhno personajı olaraq Şəhrobanı xanım-aktrisa Afərdi Əhmədova corəyan edən hədislərində onunda müqəmmə hümövhatına inması həmçinin Mitsuyō Jordani vo Şahzadəni maarifçi düşüncəsi arasında bir tozadı yaratması ilə xüsusi olaraq pyesin ideyası yitkisini artırırm olar. Aktyor Rəmil Hüseynzadənin ifasında təqdim edilən Hüseynxan əgə obrazı maarifçilik ideyalarından uzaq, fikirlərinə isə osason "şeytərdi süzlər", "qorxulu rəvayətlər" və yeri mühitini tanımlama seyrinə köynör. Aktyorun ifasında obrazın tipik xüsusiyyətləri kimi Aktyor mədəniyyətində qədimmə, yeniliyyə ehtiyatıya yanaşma, hümövhatına inama (təni fənatik olmasada, təsir altında qalır) çox vaxt isə qorazsızlıq vo bir qədər sədəvəliqlik osasən göstəriləmkə satirik fəonda tənqid oları yektinə çevrilir bilər. Obraz osəlinde tamaşaçı boyu corəyan edən hədislərin buralarında cəmiyyətin torəddəfik içində oları hissəsini simvoləz edir. Aktrisa Xəyalə Xudadətovanın ifasında təqdim edilən Xənpər obrazı dəvranması həmçinin düşüncə torəzi ilə dəvriin mövqisi həvayətini vo xalq psixologiyasını əks etdirir bilər. Xənpər do pyesin qadın qəhrəmanlarınn oskərsəvətini kimi hümövhatını təsəvir altındadır. Təmaşa boyu corəyan edən hədislər fəonunda onarı bütün reaksiyaları osorin satirik mahiyyətini artırımaqla hümövhatına qarşı oları marağının daha güclü müənasibətini aydın səkilə göstərir bilər. Rejissor traktətkasına uyğun olaraq təmaşa boyu səlinə Xənpər obrazı Xəyalə Xəyalə Xudadətovanın ifasında corəyan edən hədislərdə sakit fəon yaratmağı üçün dəfə, fikrətkəvətər, kərik və səvət ideyasını səlinəndirən bir obrazı.

manin vizual ifadəsinə çevrilir.

Kostyum və rekvizitlərin işlənilməsi də diqqətlə layıqdır. Obrazların geyimləri onların sosial mövqeyini, dünyagörüşünü və daxili aləmini əks etdirir. Dərvişin Mostofa gələn geyimi onun saxta müqəddəsliyi və mövhumata asılanları fəlakətlərlə vürğuləyir, Müsöy Jordanın kostyumu isə Avropa mədəniyyətinin və elmi toroqquya bağlılığı bilavasitə ifadə edir. Rekvizitlərin solno böyü müqəddəslərin istifadəsi (kitab, birki müntəznor, cadugorlik oyyalan, lampə, şumovan və s.) hadisələrin ümumi axıcılığını böyük təsir göstərir. Həmçinin tamaşaada solnohın hər bir detali situasiy və montajı ardıcillığı işləonrək həm komik effekti gücləndirir, həm də əsirin əsiri ideyasının - elm və cohalət qarşıdurmasını tamaşaçaya daha aydın çatdırılmasını xidmət edir. Beləliklə, Ağdam Dövlət Dram Teatrının solnosunda gənc və istedadlı rejissor olan Fərid Cavadzadənin quruluşunda təqdim olunan tamaşaada Axundzadənin əsiri ideyası olaraq əgilmə düşüncəli olə muəhəmməd, rəşadət əgilməli xuralatın toqqəsməsi kimi və təsirli formada təqdim olınır. Burada hər bir solnohda aktör ümumi xüsussilə diqqətləyirdi. Belə ki, bəzi hallarda obrazların xarakteri qışırma və komik çalarlarla vənildə so, bə, əsirin satirik nümunə uyğundur. Tamaşa valnir gülmə məqsədli dəsi-mir, əksinə mənfi qışır qışır edərək co-miyyətön inkisafı açın əlmə, düşüncəyön və yeniləyicə aqç olmağın vacibliyini xüsusi olaraq vürğuləyir. Bu baxımdan, tamaşa həm klassik əsiri rəşadət formada baxış, həm də aktual solno məsaj ifadəsinə uğurlu solno əsiri kimi müsbət qiymətləndirilə bilər.

Anar Örtöğrül Burçaliyev,
teatrşünas-tənqidçi